

an den Rijn
r het Westen

beterd, maar
terwijzer ver-
haar wisse-
nkele grond-
het al hoorde
de klank ge-

ik goed werk
zo goed zich
aan, dat zij
t Woord en
diepten van
laten leiden
diepen, deden
erden ze da-
Door aan dat
d vernietigd
gemis hiervan

reken in de
hun onkunde
r kennis van
k hun over-
wam ook uit
deren inzake
et goede van
de hoofdzak

k hebben dit
er voor toe-
rschuwing en
gewend. En
eesink, Hoek-
bben gedaan,
enmin willen
van Dijk en
noemen, voor
ig in betrek-
onderwijskun-
er nog.
n Jeruzalem's
goed hebben
vertigting ge-
hristelijke op-

atie niet eens
eraan gedaan),
chandeld wordt
been van zijn
heid, maar ge-
sfeet, gestegen
dat door de

og niet.
, die met hem
liefde,
it hij hem des
kunnen verdie-
t van Christus,
ok, zeggen wij
Pan los. Als
goden voorbij
reugedog, den
Apollo blijven
de zegespraak
stus, dat voor
de „vlam van
t hier aan de
Eros en Chris-
os Eros, en
oel zeggen, dat
h Gode onstraf-
ring niet doet
uigen Geest“;
iem schoon en
hristenen:

ericht
tenen.
sterde-
d.
bel'
r zoo-
t.
wicht.
)
ochtig
vochtig

aardij.
ur

d bevlekt
t.
eedlen.
t beedlen.
t kruis.
een kruis.

t beest.
en victorie.
anne glorie-
stenen in staat
n Hem niet vol-
den Bergh van
en gaan staan
siden het proble-
emeenschap; en
het kruis als

Het Woordenboek van Zernike, om van andere werken niet te spreken, heeft aan vele, ook aan Christen-onderwijzers doen verstaan, dat inplaats van de splinterige kleine kwestietjes als welke letter eerder moet worden geleend, de aa dan wel de oo, of we iets van worteltrekking op de lagere school zullen leeren, ja dan neen, de aandacht aan gansch andere vraagstukken moet gewijd worden, daar achter de praktijk machtige Christelijke en anti-Christelijke beschouwingen worstelden. En de „Beginzelen der Psychologie“ van Professor Bavinek in 1897, zijn „Paedagogische Beginzelen“ in 1904, zijn „Nieuwe Opvoeding“ in 1917 waren openbaringen, die menige zucht of jubel van dank aan onze zoekende Christelijk onderwijzers hebben ontlokt.

Maar thans? Moeten we halverwege blijven staan? Wie wijst ons nu den weg naar het bronnenland. Neen, we vergehen niet, dat meer dan een Doctor in de Theologie en Wijsbegeerte, zijn zoeklicht ook op de paedagogiek richt. We willen zelfs hopen, ja gelooven, dat we zijn in de nieuwe lente, waarin de kiemen spruiten en dat straks de paedagogische akker een heerlijk gewas zal geven.

Maar thans? Wanneer komen onze professoren in de positief Christelijke, in de Gereformeerde Opvoedkunde? Wij wachten op de leidsteden, die ons zullen brengen waar de beken uit den bodem borrelen, die ons zullen voeren langs veilige paden dwars door de wijde velden der wereld-paedagogiek, om overal vruchten te kunnen plukken, die in de schuren van Gods koninkrijk worden verzameld.

Wie zal, om kort te gaan, ons schenken een boek als de katholieken ontvingen van Dr Fr. De Hovre: „Paedagogische Wijsbegeerte“, Deel XIV, van Malmberg's Paedagogische Bibliotheek? Een boek, dat scherp belijnd van uit Gereformeerd gezichtspunt ons belicht het streven van Spencer, Dewey, Natorp, Eucken, Bergmann, Kerschensteiner, Durkheim, Willmann, Paulsen, Foerster, Kidd, Langbehn, die in De Hovre's werk alle een buurt erlangen? — Het nageslacht zal de kerk, de school dankbaar zijn, die zijn dienaren tot dezen arbeid in staat stelt. — God gaf er ons, Gereformeerden, toch ook de mannen voor?

STRIKWERDA.

symbool behouden, de ander laat die beide los.

Ja, de broeders van het ideaal, feit-loos geloof, zijn aan de innerlijke tegenstrijdigheid niet ontkomen. Ze zien het kruis in het licht van Eros; zo meten naar Eros' maatstaf Golgotha. „Wonder van Liefde, dat geen sterfling weet!...“ zoo roept de een; en: „O Vlam van Passie in dit donk' heel-al!“ Maar de ander vindt dat de waarheid precies in het tegenovergestelde ligt: want is het heelal, want het siddert en het leeft en het hijgt naar Pan en het danst zijn levensvreugde uit in de schoone uren van het al-leven; maar koud is Christus; die behalve met bloed, ook met goud zich laat bedekken, en wiens oog zoowel naar de heeren als naar de slaven lonkt.

De leerschool van Eros komt ook al niet klaar met den Christus.

En als de heerlijkheid van „de oneindige, algemeene, liefde voor het Heelal en voor de gansche Menschheid, de liefde naar de Eenheid“, in het gedicht van Gorter het licht van den nieuwen dageraad doet opgaan, dan is het hem

.... of het het Lichten was geworden,

Waar eens Christus en Boeddha van droomden...¹⁾

Maar te vreezen staat, dat de droom hier is, niet aan den kant van Christus, die in het uur van hoogste liefde gesmeekt heeft, dat men waken zou met hem, maar aan den kant van den mensch, Gorter, die hem niet heeft gezien, nooit heeft gekend.

Toch, het Hooglied der liefde vermeet hij zich wel te dichten. En tegenover het Hooglied van den Bijbel, waarin de naar Gods liefde schreiende ziel klaagt, dat zij „krank is van liefde“, staat nu hij Gorter de blijde jubel over Pan en zijn erotische omhelzing van het Al en van den Menschlijken Geest:

Pan, God der onbewuste Liefdelust,
Die muziek en liefde dooreenen mengt,
Zoodat de stervling, dien Hij liefde schenkt,
Aldoor muziek hoort, en wien hij muziek
Speelt, altijd is van vreemd verlangen ziek.

Het is tenslotte een zuivere antithese met de christelijke mystiek. Niet alleen wordt van de Christelijke mystiek de liefde-gedachte overgenomen, maar ook de fouten van de christelijke mystiek komen bij deze Eros- en Pan-passie terug. Want alle eeuwen door hebben de christelijke mystici zich bezondigd aan het woord der bruid uit het Hooglied, het woord, dat zij „krank is van liefde“. Die dat zegt, heeft een verlies geleden; het woord is een biecht; want de liefde, die ongerept haar werk volstandig deed, maakt niet krank, doch gezond. Maar de mystiek — wie weet het niet? — maakte van het verlies een triomf, van de biecht een extatische wellustkreet.

En hetzelfde doet de dichter van „Pan“, die zijn geliefde van verlangen ziek maakt, en die zoo het feest hem bereidt.

Doorzoek nu verder de gangen van dezen tempel der Erotische Godsverkoonding, en gij zult in den voorhof de lofzeggers van den Christus nog wel vinden, doch uit het heiligdom zelf ben zien getoerd.

Straks komt een dichter der gemeenschap, een zanger van het Communisme, dat is voor hem, de God, de Liefde. Kan hetgeen rondom het kind van Bethle-

WIJSBEGEERTE.

Iets over zielkunde.

Van prikkels.

II.

Een vorig maal hadden we het over de prikkels, die alle op een of andere wijze een physisch karakter hebben. Immers wat we kunnen zien, tasten, hooren, ruiken heeft voor ons besef steeds een zeker concreet bestaan. Er zijn echter ook andere prikkels.

Wanneer iemand tegen U zegt, dat uw moeder ziek is, dan geeft U dat steeds min of meer een schok.

Daar is bij U een gewaarwording, en daar was buiten U ook een prikkel. Ook al is het waar, dat het karakter van dien prikkel geheel anders was, dan toen ge een rijksdaalder op den rug van uw hand had liggen.

Nu weten we dat in de praktijk wel. Juist de uitdrukking: „hij wordt geprikkeld“ heeft meestal de betekenis van den prikkel in dezen zuiver psychischen zin.

Maar er is nog iets. Wanneer ik over een geprikkeld mensch spreek, dan denk ik daarbij toch ook onwillekeurig aan iemand, die min of meer boos is om een reden, die nu niet onmiddellijk tot zoo grooten toorn aanleiding had behoeven te geven. Of ook wel, we denken aan een bepaalde houding van hem, die „prikkelde“, waardoor hij den „geprikkelden“ op een zwakke plek trof, of aan zijn zwakke zijde wist te benaderen. Wanneer iemand zegt: hij prikkelde me opzettelijk, dan beteekent dat: hij wist mijn zwakke zijde te vinden, en hij heeft daar herhaaldelijk mij een prikkel gegeven, zoodat hij kon vermoeden, dat toorn zou volgen. En een „prikkelbaar“ mensch hebben we allen op onzen weg wel eens ontmoet.

Dit alles is bewijs genoeg, dat er met die prikkels iets is, dat een subjectief karakter heeft; ook met deze prikkels.

Wanneer we van iemand zeggen: hij loopt gauw warm, dan beteekent dat: hij is spoedig geprikkeld, — en dat wil dan zeggen: hij is gauw boos.

Het gaat hier dus over dingen, die de volkswijsheid reeds lang heeft geweten — maar waaromtrent we ons toch ook wel eens rekenschap mogen geven, om te zien, hoe we ons een en ander in zijn gang hebben voor te stellen.

hem is, hem den godsdienst leeren vinden van de liefde, die trilt in het Al, zoo sterk is dat Kind zelf niet. Hij zegt²⁾, en het is wel zeer arm:

D'onrustige, de geest van het heelal,
De wind, zegt tot den kleinen mensch, zijn kind,
Neem mij en speel, hier zijn de duizend monden
Van de wijd uitgestrekte donkere zee,
Maak er uw symfonieën van, hier zijn
De fijne sterren zwaaiend naar het Westen
En ook de kleine ster op Bethlehem,
Maak er uw godsdienst van ...

Nog eens, het Kind van Bethlehem is zelf hier machieloos; de Liefde heeft hem alleen gehoord in de „sage“:

Alle de voorgeslachten, Zegenrijke,
Wisten uw wezen als een donkere nacht,
Gij, die in sagen vreemd en wonderlijke,
Te Bethlehem een God hebt voortgebracht.

Maar geen sage, doch werkelijkheid is nu de Mensch. Zijn tot de wereld uitgaande Liefde heeft Eros bevrijd; en het kruis is in dezen bevrijdungskamp brutaal omvergelopen:

Nu nemen wij het kruis van Jezus af
En van den mensch d' aloude vloek en zonde,
Er is geen kruis meer en daar is geen straf,
Wij hebben 's levens heerlijkheid gevonden.
Ons paradijs gaat open, wereldwijd
Ligt het te nooden tot een fijn betreden;

en tot dat paradijs der verklaarde Liefde stijgt men op zonder priester. Niet, dat het „sprookje“ van Christus aan de steer van Liefde van den beginne af vreemd geweest is; o neen; ook het verhaal van „den gekruisigde van Nazareth“ was één van

de sprookjes, die de nacht ingaf,
Bij zilvren maan, die tot de aarde kijkt...

maar — de andere godensprookjes zijn niet anders; en — uit die oude sprookjes stijgt omhoog de Mensch, de mensch der Liefde, wel te verstaan. De liefde die Van den Bergh van Eysinga in den Christus nog ziet, wordt bij dezen lateren dichter eerst vervuld door de menschen van het Liefde-communisme, die Eros grijpen in het heelal. Ja, de machteloosheid is eigenlijk in den Christus van den Bijbel: al zou God zichtbaar worden op aarde, hij zou den Eros-gang der Liefde niet kunnen volbrengen:

Zoudt gij, als wij, vermogen het zwaar hoofd
Uit diepten van het leem omhoog te heffen,
Den hemel aan te vliegen en hem treffen
En weer te vallen heen, klein en verdoofd.

Maar wij:

Wij richten ons aan onze wonden op, —
Kunt gij de nerven van uw wonden toonen?
— Want Jezus zijn wij zelf, wij aardezonen, —
Waar is het beven van uw harteklop?³⁾

Nu behoeft ons niemand meer te zeggen, dat het conflict van Eros en Christus, gelijk het door de moderne literatuur geschapen, althans weer opgerold is, geen betekenis heeft. Hoort ge hier niet, hoe, tot in de letterlijke woorden toe, de tegenstelling zich naar

Zoals het staat met de prikkels van een meer physischen aard, zoo gaat het ook met de prikkels van meer zuiver geestelijk karakter.

Er zijn menschen met zeer verschillende prikkel-drempels, zeer onderscheiden prikkelhoogten, en sterk uiteenlopende onderscheidingsdrempels ook voor dit soort van prikkels.

Stel, er staan twee huizen naast elkaar. Het ene tien duim hooger boven A. P. met zijn drempel, dan het andere.

Nu komt er watersnood. Dan stroomt het water het ééne huis binnen, en het andere niet. Stel U nu voor, dat de menschen zeiden: „gek, hé, hoe kan dat nou, nou is het water wel bij Jansen in huis en bij zijn buurman niet?“ Dan zou een eenvoudig mensch de opmerking maken: „kijk dan eens naar de drempels — het water kan immers in dit huis veel eerder binnenkomen!“

Precies.

En zoo zijn er nu ook onderscheiden prikkel-drempels voor het geestelijk leven. De één leeft een paar duim beneden het geestelijk A. P. en de ander staat er een paar duim boven. Komt iemand er al te ver boven, dan heet hij koud en onaandoenlijk, maar is hij wat al te veel beneden peil, dan heet het, dat hij spoedig geraakt, spoedig geprikkeld, snel aangebrand is, of iets dergelijks.

En evenzo gaat het ook met de onderscheidingsdrempels. Er zijn menschen, die getroffen worden door de geringste nuanceering in den toon van iemands spreken, die het kleinste verschil in de kleur van iemands taal onmiddellijk merken. Maar er zijn ook anderen, die vrij duidelijk opmerkzaam gemaakt moeten worden op een klankverschil of een toonnuance, voor ze iets merken gaan.

Men begrijpt, dat dit de eigenaardige moeilijkheden meebrengt, die het leven geeft voor een ieder, die met veel en met verschillende menschen moet omgaan.

Allereerst toch is het noodig, dat zoo iemand wel een lage onderscheidingsdrempel voor den prikkel heeft.

Een handelsreiziger b.v. moet stellig de kleinste verandering in den toon van zijn klant kunnen merken, de geringste aarzeling, om van het eerst weigerend antwoord terug te komen, mag hem niet ongaan. Hij moet elken indruk zoo nauwkeurig mogelijk zich kunnen realiseren, en bij normalen prikkeldrempel zeker een zeer lagen onderscheidingsdrempel bezitten.

voeren dringt met den dogmatischen mysticus Paulus, den man, die de Liefde Gods hoorde worstelen in het verlossingsfeit, en die nu bevend zegt: Zeg niet in uw hart: wie zal ten hemel inklimmen: dat is: Christus van boven afbrengen...?

Ten hemel inklimmen: hier, hij dien dichter van zoeven, wordt het gezegd; en aan Christus wordt verweten, dat hij het niet heeft gedaan.

Ja, de strijd tusschen Eros en Christus raakt het allerinnigste, wat een christen hebben kan; hij wil den buit ons rooven van den troost der ziel over het middelaarschap. Boutens hoort den lichten stap van Eros door de stilte schrijden tot kinderlijke zielen:

En geen kommer kan den glimlach droeven
Dezer lieflijken, wier lichte leven
Slechts bedoelt in eerlijkheid te geven
Wat zij zelf niet weten of behoeven.

En zij wonen in het hart van 't wonder
Als die thuis zijn en zich nooit verhasen,
En hun dagelijks verjongd verdwazen
Stijgt uit God en gaat in God weer onder.

Want hij kiest tot middelaars en boden
Deze kleinen, die als kindren blijven.
En zij zijn het, die voor hen bedriegen
De geheime heeling onzer nooden.⁴⁾

Dat is andere taal dan van den Christus. De eenige middelaar toch is Hijzelf. Hij is het ook voor de kleinen. En wat die kleinen zelf aangaat: de middelaarsgedachte moe in de engelen Gods eenigermate worden gezien, omdat die engelen voor hen het rapport houden tusschen aarde en hemel, en, over hen boodschappend, het aangezicht gaan zien van God en den Vader; — de Christus zelf is toch hun hoogste middelaar. En zoo weinig wil hij hun het middelaarschap overdragen, en zoo weinig is hij soms gezind, hun nooden in het geheim te heelen, dat hij met de kleinen wel in liefde aan tafel zit en eet, doch daarna opstaat en tot hun doodvijanden zegt, dat hij zulks deed, omdat niet gezonden, maar zieken den medicijnmeester noodig hebben. Die aan Jezus' gastmalen niet kunnen denken, zonder tevens van weeneende zondaressen en erotische Magdalena's te dichten, mogen het onthouden, dat Jezus zoo beschaamd zet, die met hem aan de tafel hebben aangelegen en den wijn der gastvrije liefde met hem hebben gedronken. Vraag het aan de kleinen. Zij juist roepen: niet Eros maar Christus!

K. S.

¹⁾ Eros, een boek van liefde en sexe, Leiden, Sijthoff, 1920, bl. 53, vgl. 300, 204, 206.

²⁾ Eros, a.w. bl. 200.

³⁾ W. Kloos, Binnengedachten, De Nieuwe Gids, Maart 1925, XCH, vgl. LXXXIX.

⁴⁾ Herman Gorter, Pan, 2e verm. drnk. Amsterdam, Versluis, 1916, bl. 29, 30.

⁵⁾ Albert Verwey, in de bekende Christus-sonnetten.

⁶⁾ Gorter, Pan, 278—280.

⁷⁾ A. v. Collen, Nieuwe Liederen der Gemeenschap, Bussum, v. Dishoek, 1920, XIV.

⁸⁾ A. v. Collen, Van God en van de Natuur, Bussum, v. Dishoek, 1921, bl. 40, 50, 83, 80.

⁹⁾ P. C. Boutens, Lente-maan, Bussum, 1917, bl. 34.